

L. A. Zadeh. – Heidelberg, New York: Phisica – Verl. – 2000. – P. 133 – 139

3. Слепцова М.А. МЯГКИЕ модели 8\УОТ-анализа для систем поддержки принятия решений. Вестник Донецкого университета. Серия А. Естественные науки. – 2005. – № 2. – С. 375-380.

4. Дюбуа Д. Прад А. Теория возможностей. Приложения к представлению знаний в информатике. – М.: Радио и связь, 1990. – 228 с.

5. Zadeh L. A. From computing with numbers to computing with words, from manipulation of measurements to manipulation of perceptions. IEEE Trans. On Circuits and systems, vol. 45, no. 1, pp. 105 – 119, Jan. 1999

Туленков М.В.

Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Соціологічний аналіз соціально-економічного порядку організаційної взаємодії суб'єктів управління зумовлений, з одного боку, об'єктивними потребами трансформації вітчизняної системи соціального управління, яка в ринкових умовах за рахунок власної впорядкованості має адекватно відповідати на глобальні виклики зовнішнього середовища, а також відповідно до них розробляти й впроваджувати інноваційні стратегії суспільного розвитку. А з іншого боку, актуальність даного аналізу зумовлена й об'єктивними потребами розвитку самої теорії соціального управління як галузі сучасного соціологічного знання. Мова йде, насамперед, про розвиток понятійно-категоріального апарату соціологічної науки, де такій категорії, як соціальний порядок, належить центральне місце [1, с. 398]. Тобто потрібне якісно нове тлумачення даної категорії та її складової – соціально-економічного порядку – в контексті трансформації організаційної взаємодії суб'єктів управління, пов'язаної з розбудовою в Україні громадянського суспільства та формування економічно незалежної, демократичної, правової й соціальної держави.

Аналіз стану опрацьованості проблеми соціального порядку показує, що цій проблемі приділяється певна увага з боку соціологічної науки, оскільки вона відображає ідею організованості суспільного життя, впорядкованості соціальних дій людей та соціальної системи в цілому [1, с. 398], оскільки під соціальним порядком розуміється спосіб впорядкування частин у єдине ціле, а також послідовність соціальних дій людей [2, с. 123]. Необхідно зазначити, що перше усвідомлення проблеми соціального порядку почалося в період Нового часу й пов'язане з англійським філософом Т. Тоббсом, який,

---

* Стаття відноситься до розділу “Соціологія”

обґрунтовуючи концепцію “суспільного договору”, пояснював соціальний порядок виключно як продукт влади, яка монополізувала засоби примусу, щоб добитися від людей узгодженості соціальних дій [3, с. 199]. Продовжуючи лінію Т. Тоббса на усвідомлення ролі соціального порядку, Ж.Ж. Руссо пояснює його як свідому угоду між людьми, зрозумівшими, що в їхніх інтересах слід об’єднати зусилля та погодитися на визначені соціальні настанови [1, с. 398].

Подальші наукові розвідки проблеми соціального порядку були здійснені засновником соціології О. Контом, в «соціальній статистиці» якого ця категорія є центральною, а її вивчення спрямоване на визначення інерційності, стійкості та самозбереження суспільної системи, яка завдяки здатності соціального порядку вчиняти опір внутрішнім і зовнішнім змінам, забезпечує своє функціонування. Поряд з цим, у своїй «соціальній динаміці» О. Конт досліджував не тільки умови розвитку соціального порядку, але й його зміни.

Цей напрям у поясненні ролі соціального порядку в життєдіяльності суспільства був продовжений сучасною західною соціологією в рамках теорій соціального обміну та структурного функціолізму. Зокрема, з позицій теорії соціального обміну соціальний порядок тлумачиться в рамках соціально-економічної поведінки індивідів, як результат передбачуваних дій багатьох людей, кожний з яких переслідує свої власні інтереси. Водночас структурно-функціоналістська теорія розглядає соціальний порядок крізь призму інерційних системних моделей (наприклад, синтетична теорія Т. Парсона), вводячи в них різноманітні комбінації факторів примусу, індивідуального інтересу, ціннісних орієнтацій, ціннісної згоди тощо [1, с. 398]. Тобто проблема соціального порядку в зарубіжній соціології ставиться як питання про умови, за яких формуються, підтримуються та руйнуються різноманітні зразки соціальної організації. Мова йде про різноманітні соціальні процеси, що формують організацію індивідів і соціальних груп, перетворюючи їх взаємодію на соціальну систему. Отже й сама проблема соціального порядку формулюється західною соціологією як задача пояснення комплексних соціальних процесів (отримавших назву інституціолізації), що ведуть до утворення в суспільстві соціальних інститутів, умов існування котрих підтримують чи руйнують різноманітні зразки соціальної організації людей [4, с. 252].

Сучасні дослідження проблеми соціального порядку, як стану організованої матерії, притерпіли, на думку В. Василькової, істотну еволюцію – від пошуку констант і умов рівноваги та стійкості соціального порядку – до усвідомлення ролі динамічних факторів, що слугують необхідною умовою його саморозвитку як способу підтримки мінливості соціальних систем [5, с. 62]. Виходячи з цього, головний акцент останнім часом робиться на вивченні організаційного аспекту соціального порядку, під яким розуміється система довгострокових, відносно стабільних цілей, зв’язків і норм, що

регулюють різноманітні відносини між соціальними організаціями, а також між їхніми підрозділами і людьми з приводу здійснення ними своїх функцій [1, с. 397].

На думку багатьох російських вчених, зокрема, М. Лапіна [6], М. Бобнєвої [7], А. Пригожина [8] та інших, соціальний порядок утворюється, як правило, на підставі двох джерел. Перше джерело – це продукт минулої організаційно-управлінської діяльності людей, що зафіксований в постійних елементах організації завдяки раніше ухваленим рішенням. Отже, розвиток управління приводить, таким чином, до значного накопичення організаційних елементів соціального порядку, наслідки якого частогусто не є однозначними. Оскільки, з одного боку, звужуються можливості для здійснення цілеспрямованого керівного впливу, нововведень та реорганізацій, а за умов абсолютизації організаційної складової соціального порядку виникає загроза бюрократизації та стагнації суспільної системи, а з іншого боку, – управління отримує в своє розпорядження більш розвинений організаційний механізм, що розвантажує керівників (суб'єктів управління) від ухвалення повторюваних стереотипних управлінських рішень. У цьому сенсі організаційні механізми соціального порядку утворюють формальну соціальну організацію, що забезпечує стабільне функціонування будь-якої соціальної системи. Друге джерело формування соціального порядку – це різноманітні, спонтанні взаємодії людей, в основі яких лежать традиції, звички й норми службової поведінки (що прийняті в даному середовищі), які складають неформальну сторону організації соціального порядку. Однак тільки в єдності з цілеспрямованим управлінським впливом, а також з соціальною самоорганізацією соціального порядку, ці традиції, звички й норми поведінки утворюють механізм соціального управління.

Водночас розробка концептуальних засад соціально-економічного порядку (як виду соціального порядку), а також його впливу на відтворення організаційної взаємодії суб'єктів управління в економічній сфері залишилася, як свідчить аналіз, поза увагою соціологічної науки. Зокрема, й дотепер бракує фундаментальних монографічних праць і наукових статей, присвячених комплексному аналізу проблеми соціально-економічного порядку. Більш того, й сам термін «соціально-економічний порядок» не знайшов поки що свого чільного місця в філософських, економічних, соціологічних і інших словниках, що суттєво обмежує його використання в соціологічних дослідженнях при аналізі складних організаційно-управлінських явищ і процесів. Це свідчить також і про те, що й досі не опрацьована концептуальна модель соціально-економічного порядку суспільних систем, яка має стати передумовою підвищення ефективності організаційної взаємодії суб'єктів управління різних рівнів (у тому числі й економічних суб'єктів) в системі соціального управління перехідного суспільства, що трансформується в напрямку утвердження фундаментальних засад ринкової економіки та демократії.

Постановка завдання. Проведений аналіз засвідчує, що соціально-економічний порядок, як вид соціального порядку, виступає визначальною передумовою формування й відтворення організаційної взаємодії в системі соціального управління будь-якого суспільства.

У зв'язку з цим, *головною метою даної статті* є визначення сутності соціально-економічного порядку, а також його ролі й можливостей у відтворенні організаційної взаємодії між людьми в суспільній системі з погляду реалізації їх різноманітних економічних інтересів, оскільки ті ж самі люди виступають в суспільстві як економічні суб'єкти і об'єкти, що виконують стосовно один одного різноманітні управлінські функції.

Виклад основних результатів дослідження. Соціологічний аналіз організаційної взаємодії в системі соціального управління передбачає, насамперед, визначення багатогранних відносин між людьми громадянського суспільства і людьми держави в рамках визначеного соціально-економічного порядку. Вивчення спеціальних літературних джерел показує, що відносини між людьми в економічній сфері суспільства регулюються головним чином правовими нормами і в цьому сенсі соціально-економічний порядок має відповідне юридичне наповнення. Оскільки в рамках юридично визначених норм відбувається взаємодія людей з приводу реалізації загального і їх особливих економічних інтересів. Однак розкриття соціально-економічного порядку організаційної взаємодії суб'єктів економічної діяльності, як показує аналіз, є недостатньо вивченою проблемою, що належить до предметної сфери економічної соціології. У зв'язку з цим, визначальним елементом соціально-економічного порядку в будь-якому суспільстві виступає, насамперед, порядок відносин власності, тобто порядок відносин людей з приводу засобів виробництва. Натомість цей порядок формується на основі положення людей в суспільстві з точки зору їх можливостей задоволення своїх особливих і загального економічних інтересів.

Причому сам порядок відносин власності, як свідчить проведений аналіз, має багато вимірів – юридичний, політичний, економічний, соціологічний тощо. Однак для цілей даного соціологічного аналізу найбільш важливим, на наш погляд, є соціально-управлінський аспект відносин власності, що дає можливість більш точно пояснити той факт, яким чином відносини власності визначають взаємне положення людей громадянського суспільства і людей держави з погляду їхньої здатності формувати та здійснювати управлінський вплив один на одного. Іншими словами, яким чином порядок відносин власності (що складає серцевину соціально-економічного порядку) зумовлює можливості громадянського суспільства і держави виконувати певні управлінські ролі, тобто якою мірою цей порядок впливає на відтворення організаційної взаємодії суб'єктів управління в системі соціального управління, що

сформувалася в суспільстві.

Соціально-управлінський аспект відносин власності, як показує аналіз, виявляється безпосередньо в процесі реалізації цих відносин економічними суб'єктами, що виступають одночасно й суб'єктами управління. Тому з погляду складових процесу реалізації відносин власності цими суб'єктами проаналізуємо стан соціально-економічного порядку, що є лише одним з його різноманітних вимірів. У процесі реалізації власності, як засвідчує аналіз, виникають три їх основні форми, такі як володіння, розпорядження та користування [9, с. 18].

Що стосується володіння, то воно є однією з юридичних форм власності на різноманітні об'єкти, яка означає фактичне панування особи над річчю, а також надає право використовувати її, передавати в розпорядження іншим особам, продавати, успадковувати тощо [10, с. 254]. Отже, володіння – це такий зв'язок між економічним суб'єктом і засобами виробництва, за якого він несе повну відповідальність за стан і реалізацію цих засобів з погляду фінансово-економічних результатів. Тобто, з одного боку, економічний суб'єкт отримує власну вигоду з цих засобів, а також і певний дохід від їхньої реалізації. А з іншого боку, він бере на себе всі видатки, пов'язані з процесом і реалізацією результатів виробництва і, водночас, сам визначає факт існування цих засобів виробництва.

Розпорядження є однією з юридичних форм власника речі (об'єкта), що дозволяє йому включати їх у економічний обіг шляхом здійснення таких розпорядничьких угод, як купівля-продаж, поставка, передача в користування тощо. В результаті актів розпорядження власністю здійснюється її відчуження, а також передача в тимчасове володіння та користування іншій особі. Завдяки розпорядженню визначається юридична судьба речі (об'єкта), тобто припиняється чи призупиняється право власності на них [11, с. 709]. Отже, розпорядження – це такий зв'язок між економічним суб'єктом і засобами виробництва, за якого він несе відповідальність за вироблення й досягнення конкретної управлінської мети, що дозволяє йому отримувати необхідний фінансово-економічний результат. При цьому цей суб'єкт може змінювати стан засобів виробництва, способи їхньої реалізації, організаційну структуру управління тощо, але не впливає на сам факт їх існування.

Користування – це вживання, застосування чи використання речей відповідно до їх призначення. Отже, право користування означає, що користувач отримав від власника або розпорядника речі (об'єкта) право на її використання протягом певного періоду і на умовах, встановлених власником чи розпорядником. Тобто користування і право користування – це категорії права, що відображають юридичний аспект відносин власності [12, с. 85]. Отже, користування – це такий зв'язок між засобами виробництва й економічним суб'єктом, за якого останній несе відповідальність за їхнє ефективне

застосування для одержання необхідних фінансово-економічних результатів відповідно до встановленої управлінської мети. Власне кажучи, користування – це участь даного суб'єкта в процесі експлуатації засобів виробництва.

Причому ці три форми реалізації відносин власності, як показує аналіз, можуть бути з'єднані в рамках одного економічного суб'єкта, чи поділені між кількома суб'єктами за допомогою різних комбінацій. Завдяки цьому, розподіл форм реалізації відносин власності між економічними суб'єктами фактично й визначає зміст соціально-економічного порядку, оскільки останній значною мірою визначає положення самих економічних суб'єктів з двох причин.

По-перше, він встановлює положення економічних суб'єктів з погляду можливостей реалізації ними своїх особливих економічних інтересів. Причому максимальною можливістю володіє тут, як правило, власник засобів виробництва, оскільки він не тільки отримує пряму вигоду від їх реалізації, але й має найвищу свободу в своїх діях, порівняно з іншими економічними суб'єктами. Що стосується розпорядника власності, то в нього також існує висока можливість для реалізації своїх особливих економічних інтересів, що зумовлена не тільки правом визначення управлінської мети, але й правом визначення дій людей, спрямованих на її досягнення. Тобто істотний внесок розпорядника власності в досягнення фінансово-економічного результату, а також відносна самостійність його дій надають йому значні можливості для реалізації свого особливого економічного інтересу. При цьому мінімальною можливістю для реалізації своїх особливих економічних інтересів володіє користувач власності оскільки його дії завдяки цьому є суттєво обмеженими. Перше обмеження користувача полягає в наявності (чи відсутності) відповідних засобів виробництва, що визначаються їх власником, друге – в самому доступі до користування засобами виробництва, що визначаються власником або розпорядником, а третє обмеження полягає в змісті управлінської мети, формування якої цілком залежить від розпорядника. І, нарешті, четвертим обмеженням є частковий (тобто обмежений) внесок користувача в досягнення фінансово-економічного результату (на відміну від власника чи розпорядника), що зменшує його право на отримання економічної вигоди, а також обмежує його можливості стосовно реалізації свого власного економічного інтересу.

По-друге, розподіл форм реалізації відносин власності, як засвідчує аналіз, істотно впливає на формування соціальної залежності між економічними суб'єктами. Наприклад, власник визначає економічне положення розпорядника і користувача, а розпорядник, у свою чергу, положення користувача. І хоча тут існує й зворотня залежність власника від розпорядника і користувача, але сила даної залежності є незначною, оскільки останні (тобто розпорядник і користувач) не можуть змінити

економічне положення власника тією мірою, якою він може це зробити відносно їх положення. У такий самий спосіб відносини залежності формуються між розпорядником і користувачем.

Отже, можливість одного економічного суб'єкта визначати положення другого суб'єкта означає соціальну залежність другого суб'єкта від першого, або економічну владу першого суб'єкта над другим. Це дає можливість першому економічному суб'єкту вчиняти управлінський вплив на дії людей для реалізації своїх особливих економічних інтересів. Однак використання економічної влади цим домінуючим суб'єктом не обмежується лише його впливом на економічні аспекти діяльності підпорядкованих йому суб'єктів, так як його вплив охоплює й інші сторони їхньої життєдіяльності, оскільки економічне положення будь-якої людини істотно впливає на формування її соціального положення в суспільстві взагалі.

Таким чином, максимальною економічною владою, а відповідно і максимальною силою управлінського впливу володіє власник засобів виробництва стосовно розпорядника і користувача. Меншу владу має розпорядник у порівнянні з власником, але його влада є значною стосовно користувача. Натомість мінімальною владою володіє й користувач власності, стосовно розпорядника і власника засобів виробництва, оскільки останні знаходяться певною мірою в залежності від нього, що дає йому можливість певним чином впливати на спрямованість їхніх дій. Отже, розподіл форм реалізації відносин власності визначає, насамперед, соціально-економічний порядок організаційної взаємодії (організаційно-управлінських відносин) між економічними суб'єктами, а також їх положення з точки зору здатності вчиняти управлінський вплив один на одного, тобто здійснювати такі управлінські ролі, як роль суб'єкта самоврядування, суб'єкта управління і об'єкта управління [13, с. 79–80]. У цьому контексті суб'єктом самоврядування і суб'єктом управління в максимальному ступені виступає, насамперед, власник засобів виробництва, в обмеженому ступені – розпорядник і, в мінімальному ступені – користувач. Тим самим, характер розподілу форм реалізації відносин власності не тільки визначає характер соціально-економічного порядку організаційної взаємодії економічних суб'єктів в системі соціального управління, тобто структуру їх управлінських ролей (функцій) та характер обміну цими ролями (функціями), а також сутнісні властивості й певного типу самої системи соціального управління.

Тому для з'ясування механізмів відтворення організаційної взаємодії в системі соціального управління необхідно дослідити, якою мірою від форм і способів розподілу відносин власності між людьми громадянського суспільства і людьми держави залежить характер взаємозалежності між ними, ступінь економічної влади, сила управлінського впливу, а також їхні можливості для задоволення своїх особливих

економічних інтересів і структура виконуваних ними управлінських ролей (функцій). У зв'язку з цим, слід розглянути організаційні моделі розподілу форм реалізації відносин власності, а також їх основні соціально-управлінські характеристики.

Перша модель передбачає, що такі форми реалізації відносин власності, як володіння, користування і розпорядження зосереджені в одного економічного суб'єкта. Цим суб'єктом, як показує аналіз, може бути тільки людина громадянського суспільства, оскільки людина держави (державний службовець) за своїм посадовим положенням не може займатися економічною (підприємницькою чи господарською) діяльністю. За такого положення людина громадянського суспільства стає повноправним суб'єктом самоврядування в економічній сфері, внаслідок чого її особливі економічні інтереси реалізуються максимальним чином. При цьому вона є також обмеженим об'єктом управління, оскільки в мінімальному ступені залежить від людини держави. Що стосується людини держави, то вона стосовно людини громадянського суспільства виступає обмеженим суб'єктом самоврядування і обмеженим суб'єктом управління.

Таким чином, на основі поєднання трьох форм реалізації відносин власності в рамках одного економічного суб'єкта виникає індивідуальна форма приватної власності та відповідна їй організаційно-правова форма господарювання, наприклад, приватне підприємство. Це може бути приватна сімейна чи колективна фірма, що набуває таких організаційно-правових форм, як мале підприємство чи кооператив, де люди самі впорядковують свою діяльність, спрямовану на досягнення високих економічних результатів. Однак поєднання трьох форм реалізації відносин власності в рамках одного економічного суб'єкта, як засвідчує аналіз, суттєво обмежує масштаби економічної діяльності, а виникнення великої кількості «дрібних» економічних суб'єктів розпорошує економічну владу громадянського суспільства, й знижує силу його управлінського впливу на державу.

Друга модель передбачає, що такі форми реалізації відносин власності, як володіння і розпорядження зосереджені в одного економічного суб'єкта, а користування – в іншого економічного суб'єкта. За таких умов виникає два варіанти розподілу форм реалізації відносин власності, що відповідають положенню двох керуючих суб'єктів в системі соціального управління – громадянського суспільства і держави.

Перший варіант виникає тоді, коли власником засобів виробництва та їх розпорядником є людина держави, а їх користувачем – людина громадянського суспільства. За цього варіанту людина держави є мінімально залежною від людини громадянського суспільства, а остання, навпаки, є максимально залежною від людини держави. Завдяки цьому максимальна економічна влада і максимальна сила

управлінського впливу зосереджені в «руках» людини держави, так як вона одночасно володіє владою і власника, і розпорядника, що надає їй переважне право визначати стан і способи використання засобів виробництва. У той час як людина громадянського суспільства виступає тут в якості лише найманого працівника.

За цього варіанту максимально реалізується особливий економічний інтерес людини держави, і мінімально – людини громадянського суспільства, оскільки людина держави виступає повномасштабним суб'єктом самоврядування і суб'єктом управління, а в найменшому ступені – об'єктом управління. І навпаки, людина громадянського суспільства виступає тут повномасштабним об'єктом управління, а не є суб'єктом самоврядування і суб'єктом управління, оскільки вона не володіє здатністю впливати на людину держави з приводу реалізації своїх особливих економічних інтересів. Це приводить до того, що в цьому випадку формується «жорстка» форма державної власності, якою володіють, як правило, державні підприємства. І хоча на практиці функції власника і розпорядника можуть бути розділені між різними людьми держави, але це так званий внутрішній розподіл функцій усередині єдиного суб'єкта управління – держави між його складовими елементами, що фактично не змінює стану справ. Наприклад, коли керівник державного підприємства є розпорядником державної власності, тобто проміжною ланкою в ієрархічній структурі державного управління економічною сферою.

Другий варіант виникає тоді, коли власником і розпорядником засобів виробництва виступає одна людина громадянського суспільства, а їх користувачем – інша людина громадянського суспільства. За цього варіанту всі форми реалізації відносин власності зосереджені в «руках» громадянського суспільства, але розподілені вони між різними його членами. Тут виникає схожа (з першим варіантом) система залежності, тільки між людьми громадянського суспільства, внаслідок чого відбувається його розшарування. Це пов'язане з тим, що «в руках» одного економічного суб'єкта (що є власником і розпорядником) зосереджується максимальна економічна влада і максимальна сила управлінського впливу на іншого економічного суб'єкта – користувача власності. Перший суб'єкт (тобто, власник і розпорядник) тут максимально реалізує свій особливий економічний інтерес, у той час як другий економічний суб'єкт (тобто, користувач), який є залежним від першого, реалізує свій економічний інтерес у мінімальному ступені. Тобто максимальні стимули до економічної діяльності має тут власник і розпорядник, а мінімальні – користувач.

У цьому випадку, як показує аналіз, організаційна взаємодія між людьми громадянського суспільства і людьми держави має певні особливості. Вони зумовлені тим, що людина громадянського суспільства мінімально залежить від людини держави в економічній сфері, а людина держави – навпаки. Максимальна економічна влада в

цьому варіанті знаходиться «в руках» людей громадянського суспільства, оскільки така форма розподілу форм реалізації відносин власності не обмежує масштаби їх економічної діяльності. Причому економічна влада людей громадянського суспільства тут не розпорощена між «дрібними» економічними суб'єктами, а зосереджена в кількох потужних центрах, що надає значної сили управлінському впливу людей громадянського суспільства на людей держави. Отже, громадянське суспільство за даного варіанту стає повномасштабним суб'єктом самоврядування і суб'єктом управління, і в мінімальному ступені – об'єктом управління. Однак таке положення, як свідчить аналіз, стосується тільки певної частини людей громадянського суспільства, тобто тих, хто є власником і розпорядником засобів виробництва. В цих людей виникають широкі можливості для реалізації своїх особливих економічних інтересів, на відміну від людей держави, і тих людей громадянського суспільства, що є користувачами власності. При цьому держава, на відміну від першого варіанту, в максимальному ступені виступає тут повномасштабним об'єктом управління, а в мінімальному ступені – суб'єктом самоврядування і суб'єктом управління.

Різниця між першим і другим варіантами даної моделі полягає в тому, що громадянське суспільство має істотну потребу в державі для збереження цілісності суспільної системи, а також для забезпечення збалансованості влади розпорощених економічних суб'єктів громадянського суспільства. Важливою також є різниця між двома варіантами другої моделі й відносно ступеня відповідальності економічних суб'єктів. Наприклад, людина держави як економічний суб'єкт несе лише часткову відповідальність за результати реалізації засобів виробництва, оскільки її положення фактично не залежить від цих результатів. У той час, як люди громадянського суспільства – власники і розпорядники – несуть повну відповідальність за результати реалізації засобів виробництва, що їм належать.

Таким чином, аналіз показує, що на основі другого варіанта виникає «жорстка» форма приватної власності, за якої власник приватного підприємства не тільки визначає стан використання засобів виробництва (тобто несе за них повну відповідальність, одержуючи з цього певну вигоду чи певний збиток), але й організує діяльність найманих працівників у відповідності зі своїми особливими економічними інтересами. Така «жорстка» форма приватної власності була характерною наприкінці XIX – початку XX століття для приватних підприємств у США, які належали індивідуальному чи сімейному власнику. Тобто в той період, коли капітал – власність ще не став акціонерним і не відокремився від капіталу – функції, а також коли функція по управлінню власністю не була відокремлена від самої власності й не отримала самостійного значення та відповідного суспільного визнання.

Третя модель виникає тоді, коли засобами виробництва володіє один

економічний суб'єкт, а їх розпорядником і користувачем є інший економічний суб'єкт. У цьому випадку так само виникають два варіанта розподілу форм реалізації відносин власності між економічними суб'єктами, що впливають на взаємодію між ними.

Перший варіант виникає тоді, коли власником засобів виробництва є людина держави, а їх розпорядником і користувачем – людина громадянського суспільства. За цього варіанту людина держави визначає стан і призначення засобів виробництва з погляду одержання необхідних фінансово-економічних результатів, а людина громадянського суспільства визначає зміст і шляхи реалізації управлінських цілей, оскільки від ефективності досягнення останніх залежить прибуток (чи збиток) людини держави. Цей варіант приводить не тільки до врівноваження структури соціально-економічних залежностей між громадянським суспільством і державою, але й до врівноваження можливостей як громадянського суспільства, так і держави стосовно реалізації своїх економічних інтересів. Однак у держави в цьому випадку все-таки залишається певна перевага над громадянським суспільством стосовно реалізації своїх економічних інтересів, однак ця перевага вже не є абсолютною, оскільки вона обмежена залежністю держави від громадянського суспільства.

Таким чином, положення взаємозалежності громадянського суспільства і держави, що виникає за першого варіанту реалізації відносин власності, суттєво впливає на формування рольової структури організаційної взаємодії між ними в системі соціального управління. Виходячи з цього роль держави як суб'єкта самоврядування і суб'єкта управління хоча й залишається визначальною, але стає істотно обмеженою, так само обмеженою стає і роль держави як об'єкта управління. Ці ж самі ролі виконує й громадянське суспільство, але його управлінські ролі є другорядними стосовно управлінських ролей держави. Отже, перший варіант розподілу форм реалізації власності між державою і громадянським суспільством в рамках третьої моделі є основою для виникнення «м'якої» форми державної власності в економічній сфері суспільства. Оскільки управлінський вплив держави тут зводиться, головним чином, до створення засобів виробництва і контролю за їх ефективним використанням з метою отримання економічної вигоди. У той час як управлінський вплив громадянського суспільства, пов'язаний головним чином з раціональним використанням державної власності, що перебуває в його розпорядженні та користуванні. На практиці, однією з таких «м'яких» організаційно-правових форм державної власності є індивідуальні, сімейні чи колективні орендні підприємства невеликого масштабу, де люди громадянського суспільства експлуатують засоби виробництва, виконуючи функції розпорядників державної власності.

Другий варіант розподілу форм реалізації відносин власності виникає тоді, коли власником засобів виробництва є одна людина громадянського суспільства, а їх

розпорядником і користувачем – інша людина громадянського суспільства. За цього варіанту між економічними суб'єктами громадянського суспільства зберігаються ті ж самі відносини, що й між людьми громадянського суспільства і людьми держави за першого варіанту. Адже одна людина громадянського суспільства, що користується і розпоряджається засобами виробництва, залишається залежною від іншої людини громадянського суспільства, що володіє ними. Однак ця залежність є значно меншою, оскільки істотною економічною владою тут володіють обидва економічних суб'єкта громадянського суспільства, хоча у власника засобів виробництва вона є більшою, ніж у розпорядника і користувача. Це часто-густо приводить до розшарування людей громадянського суспільства, оскільки в них виникають певні можливості для задоволення своїх власних економічних інтересів, а також для отримання економічної влади.

Ця особливість позначається насамперед на механізмах організаційної взаємодії між громадянським суспільством і державою, оскільки остання (хоча й меншою мірою) все-таки залишається залежною від громадянського суспільства. Це означає відокремлення держави від особливих інтересів так званих «привілейованих» соціальних груп громадянського суспільства, а водночас більш широке відображення особливих інтересів інших соціальних груп. Унаслідок цього управлінський вплив держави на громадянське суспільство, хоча й носить обмежений характер, але все більше стає цілісним за рахунок включення до його змісту усього різноманіття особливих економічних інтересів суспільної системи в цілому. Це дає змогу державі більш ефективно виконувати свою управлінську роль як суб'єкта управління, спрямовану на реалізацію загальносуспільного економічного інтересу.

Виходячи з цього, громадянське суспільство, залишаючись вирішальним суб'єктом управління, зменшує свою перевагу над державою в межах даної управлінської ролі, а остання як суб'єкт управління, навпаки, збільшує свою роль стосовно впорядкування різноманітних процесів життєдіяльності людей громадянського суспільства. Оскільки розподіл влади, як показує аналіз, завжди приводить до збільшення протиріч у взаємодії між окремими соціальними утвореннями громадянського суспільства і, як наслідок, до збільшення їх потреби в державі, як в інструменті впорядкування цих протиріч. Внаслідок цього звужується й роль громадянського суспільства як суб'єкта самоврядування, але ця роль водночас збільшується в державі, тому що в неї з'являється більше можливостей для самоорганізації власної діяльності. Організаційно-правові форми економічної діяльності, що виникають на основі другого варіанту розподілу форм реалізації відносин власності між економічними суб'єктами, є аналогічними першому варіанту, хоча вони відзначаються тут більш приватним характером. Наприклад, оренда засобів

виробництва в приватного власника з одночасним поєднанням відносин розпорядження і користування ними в рамках одного економічного суб'єкта. Однак такі організаційно-правові форми економічної діяльності, як правило, не набувають занадто великих масштабів.

Четверта модель розподілу форм реалізації відносин власності виникає тоді, коли володіє і користується власністю одна людина громадянського суспільства, а розпоряджається нею інша людина громадянського суспільства. За четвертої моделі розподілу форм реалізації відносин власності взаємозалежність між різними економічними суб'єктами, що є людьми громадянського суспільства одержує максимальної врівноваженості, оскільки ті ж самі люди громадянського суспільства не тільки визначають стан засобів виробництва, отримують прибуток з результатів їх експлуатації, але й одержують найбільшу можливість для реалізації своїх власних економічних інтересів.

Завдяки впровадженню даної моделі максимально зближуються можливості людей громадянського суспільства як економічних суб'єктів стосовно реалізації своїх особливих економічних інтересів, а розшарування людей громадянського суспільства максимально зменшується. Відбувається таким чином найбільш рівномірний розподіл економічної влади між економічними суб'єктами в рамках громадянського суспільства, оскільки ця модель розподілу форм реалізації відносин власності не обмежує масштабів їх економічної діяльності. Причому й управлінські ролі громадянського суспільства і держави за цієї моделі є максимально збалансованими, хоча й не рівнозначними. Громадянське суспільство тут залишається вирішальним суб'єктом управління і повномасштабним суб'єктом самоврядування. І хоча роль держави як суб'єкта управління залишається тут вторинною, але вона є досить значною, оскільки потреба громадянського суспільства в державі, як в інструменті розв'язання протиріч між окремими соціальними утвореннями, істотно зростає через збільшення рівномірності розподілу в ньому економічної влади між економічними суб'єктами. Крім цього, відокремлюючись від особливих інтересів привілейованих соціальних груп, держава одночасно збільшує значимість і своєї ролі як суб'єкта самоврядування, хоча ця роль в неї залишається обмеженою, внаслідок переважного управлінського впливу громадянського суспільства на державу.

Прикладом організаційно-правових форм економічної діяльності, що реально виникають на основі впровадження четвертої моделі розподілу форм реалізації відносин власності є акціонерні товариства закритого типу, де акціонерами виступають самі працівники, як співвласники цих підприємств, які окрім заробітної плати одержують ще й дивіденди на свої акції. Причому вищим органом управління такими акціонерними товариствами є збори акціонерів-власників, на яких вони обирають (чи

призначають) розпорядника засобів виробництва – правління чи виконавчу дирекцію.

П'ята модель розподілу форм реалізації відносин власності виникає тоді, коли засобами виробництва володіє один економічний суб'єкт, розпоряджається ними – другий економічний суб'єкт, а користується ними – третій економічний суб'єкт. Усі три форми реалізації відносин власності тут розосереджені між різними економічними суб'єктами. Два варіанти, що виникають при застосуванні даної моделі, мають наступні особливості.

Перший варіант виникає тоді, коли власником засобів виробництва є держава, їх розпорядником – одна людина громадянського суспільства, а їх користувачем – інша людина громадянського суспільства. Цей варіант за своїми властивостями є проміжним між «жорсткою» та «м'якою» формами державної власності. Оскільки, з одного боку, безпосереднім розпорядником власності є тут людина держави, а з іншого боку, на відміну від «м'якої» форми державної власності, розпорядник власності тут не поєднаний з її користувачем. Саме цим і визначається структура соціальної залежності між громадянським суспільством і державою, що виникає за цього першого варіанту. Наприклад, громадянське суспільство продовжує залишатися в переважній залежності від держави, оскільки остання, як власник засобів виробництва, визначає їх стан, призначення та фінансово-економічні результати їх використання. Однак розпорядник власності не є елементом ієрархічної структури державного управління, оскільки він є тут елементом громадянського суспільства. Внаслідок цього, в держави стає менше можливостей для реалізації своїх особливих інтересів (ніж за «жорсткою» форми державної власності), оскільки її управлінський вплив на формування й реалізацію загальної управлінської мети, а також на організацію діяльності людей, спрямовану на її досягнення істотно падає. Однак можливості держави для здійснення управлінського впливу тут все-таки є значно більшими (ніж за «м'якою» форми державної власності), оскільки від неї залежить положення того економічного суб'єкта, що є розпорядником власності. Причому основні важелі економічної влади, як показує аналіз, залишаються тут в «руках» держави, оскільки остання є власником державних засобів виробництва. Це зумовлює виникнення певного соціального прошарку розпорядників власності, який в силу свого соціального положення отримує більші можливості для реалізації своїх особливих економічних інтересів, ніж той прошарок людей громадянського суспільства, що виступає в ролі користувачів даної власності. Однак можливості останніх у реалізації своїх особливих економічних інтересів теж зростають, оскільки тут виникає й залежність розпорядника власності від її користувача стосовно реалізації загальної управлінської мети.

Таким чином, виникаюча тут структура управлінських ролей і структура соціальної залежності між громадянським суспільством і державою характеризується таким же

проміжним положенням, як за «жорсткої» і «м'якої» форм державної власності. Держава тут не є абсолютним (або монопольним) суб'єктом управління, хоча її управлінський вплив на громадянське суспільство залишається визначальним. При цьому держава залишається тут повномасштабним суб'єктом самоврядування, оскільки управлінський вплив громадянського суспільства на неї є мінімальним, тому що саме громадянське суспільство як суб'єкт управління знаходиться тут у зародковому стані та виявляє себе як обмежений суб'єкт самоврядування, оскільки ця роль головним чином зосереджена в «руках» вузького прошарку розпорядників власності.

Необхідно зазначити, що перший варіант розподілу форм реалізації відносин власності знаходить своє практичне відображення в контрактній формі розпорядження державною власністю, яка досить широко розповсюджена в країнах з розвинутою ринковою економікою. Оскільки держава як власник, наймаючи розпорядника засобів виробництва, укладає з ним контракт на відповідний термін, у якому визначаються їх взаємні права й обов'язки, на відміну від тих взаємин, що існують між ними за «жорсткої» форми державної власності. В останньому випадку розпорядник власності стає фактично державним чиновником, що призначається вищестоящим органом державного управління, вплив якого на розпорядника власності є необмеженим. Отже, наявність контракту не тільки обмежує управлінський вплив держави, але й створює зворотну залежність останньої від розпорядника власності, хоча така залежність у стосунках між ними не є визначальною. Оскільки розпорядник державної власності (за контрактної форми відносин з державою) одержує певну свободу для реалізації своїх особливих економічних інтересів, що стимулює його на підвищення ефективності економічної діяльності. Однак такі стимули в користувача державної власності (у порівнянні з розпорядником) є значно меншими, хоча вони в нього теж підвищуються в порівнянні з тими стимулами, що існують за «жорсткої» форми державної власності.

Другий варіант розподілу форм реалізації відносин власності виникає тоді, коли власником засобів виробництва є одна людина громадянського суспільства, її розпорядником – друга людина громадянського суспільства, а її користувачем – третя людина громадянського суспільства. За другого варіанта всі три форми реалізації відносин власності зосереджені в рамках громадянського суспільства, а також розподілені між різними його економічними суб'єктами. Цей варіант, так само як і перший, є за своїми властивостями також проміжним, тільки вже стосовно «жорсткої» і «м'якої» форм власності громадянського суспільства.

Причому ступінь розподілу економічної влади між економічними суб'єктами громадянського суспільства в другому варіанті залежить насамперед від того, хто саме є з них власником. Якщо власником є колективний економічний суб'єкт, то розосередження економічної влади громадянського суспільства не набагато менше, ніж

за «м'якої» форми власності. Якщо ж цим власником є індивідуальний економічний суб'єкт, то розосередження влади громадянського суспільства також не набагато менше, ніж за «жорсткої» форми власності. В останньому випадку концентрація управлінського впливу громадянського суспільства на державу істотно зростає, оскільки в основі цього впливу переважними є особливі економічні інтереси власника і розпорядника, в порівнянні з особливими інтересами користувача. У наслідок цього незалежна роль держави стає значно меншою, ніж за «м'якої» форми власності громадянського суспільства, а її управлінський вплив на суспільну систему стає менш цілісним, тому що головним чином відображає особливі інтереси привілейованих соціальних груп громадянського суспільства.

Поряд з цим, структура управлінських ролей громадянського суспільства і держави за другого варіанту розподілу форм реалізації відносин власності також залежить від того, хто з економічних суб'єктів виступає в ролі власника засобів виробництва громадянського суспільства. Якщо власником є індивідуальний економічний суб'єкт, то структура управлінських ролей за своїми властивостями наближається до «жорсткої» форми власності громадянського суспільства, де воно в мінімальному ступені залежить від держави, а остання, навпаки, в максимальній мірі є залежною від громадянського суспільства. Отже, громадянське суспільство стосовно держави виступає тут повномасштабним суб'єктом самоврядування, мало обмеженим суб'єктом управління, а в незначному ступені й об'єктом управління. І навпаки, держава стосовно громадянського суспільства виступає повномасштабним об'єктом управління, а в незначному ступені – суб'єктом управління і суб'єктом самоврядування.

Однак, коли в ролі власника засобів виробництва виступає колективний економічний суб'єкт, то структура управлінських ролей громадянського суспільства і держави за своїми параметрами поступово наближається до «м'якої» форми власності громадянського суспільства. Внаслідок цього відбувається значне розосередження економічної влади, що приводить до зменшення концентрації управлінського впливу громадянського суспільства на державу, хоча воно й залишається основним суб'єктом управління, а також повномасштабним суб'єктом самоврядування.

Причому роль держави як суб'єкта управління хоча і є тут другорядною, однак ця роль все ж таки є досить значною, оскільки управлінський вплив держави на громадянське суспільство в цьому випадку починає все більше відображати особливі інтереси не привілейованих, а основних його соціальних груп. При використанні другого варіанту розподілу форм реалізації відносин власності, як показує аналіз, також виникає контрактна організаційно-правова форма розпорядження власністю, тільки вже не державної власності, а власності громадянського суспільства. При цьому

незалежно від того, яким за формою є власник – індивідуальний чи колективний – він також укладає контракт із розпорядником на виконання відповідних функцій. Така форма відносин власності, як показує аналіз, набула широкого розповсюдження в розвинених західних країнах на початку ХХ ст., тобто тоді, коли функція розпорядження (або управління) відокремилася від функції володіння (або власності), що дало міцний поштовх для виникнення і подальшого розвитку теорії та практики сучасного менеджменту.

При цьому соціологічний аналіз організаційної взаємодії суб'єктів управління в економічній сфері дозволив визначити так би мовити «чисті» моделі розподілу форм реалізації відносин власності. Однак у реальній управлінській практиці ці моделі застосовуються, як правило, в змішаному вигляді. Наприклад, якщо взяти останній, розглянутий нами другий варіант п'ятої моделі, то певна частина користувачів засобів виробництва будь-якого підприємства може бути одночасно і їх власником (придбавши його акції), і їх працівником. Водночас акції будь-якого підприємства можуть придбати також і користувачі власності інших підприємств, або їх розпорядники, що широко практикується в країнах з розвинутою ринковою економікою. Тобто, функції володіння власністю розподіляються частково між користувачами і розпорядниками певного підприємства, а частково між користувачами і розпорядниками інших підприємств, що приводить до змішування «чистих» моделей розподілу форм реалізації відносин власності.

Тим не менше, соціологічний аналіз цих «чистих» моделей розподілу форм реалізації відносин власності є вкрай важливий, оскільки дозволяє фіксувати їхні істотні властивості з погляду соціально-економічного положення людей держави і людей громадянського суспільства, з точки зору їхніх можливостей реалізації своїх особливих економічних інтересів, стану їхньої соціальної взаємозалежності, розподілу між ними економічної влади і пов'язаних з нею управлінських ролей, що визначають механізми організаційної взаємодії економічних суб'єктів (або суб'єктів управління) в системі соціального управління (див. табл. 1).

Таблиця 1

Соціально-управлінські параметри організаційної взаємодії громадянського суспільства і держави в залежності від організаційних моделей розподілу між ними форм реалізації відносин власності

№ з/п	Моделі розподілу форм реалізації відносин власності між громадянським суспільством (ГС) і державою (Д)	Соціально-управлінські параметри організаційної взаємодії суб'єктів управління (ступінь володіння економічною владою; сила управлінського впливу; можливості реалізації своїх особливих інтересів)				
		Максимальне значення	Велике значення	Середнє значення	Невелике значення	Мінімальне значення
1.	Модель 1 (В+Р+К)	-	ГС	-	-	Д
2.	Модель 2 (В+РіК)					
	Варіант 1	Д	-	-	-	ГС

№ з/п	Моделі розподілу форм реалізації відносин власності між громадянським суспільством (ГС) і державою (Д)	Соціально-управлінські параметри організаційної взаємодії суб'єктів управління (ступінь володіння економічною владою; сила управлінського впливу; можливості реалізації своїх особливих інтересів)				
		Максимальне значення	Велике значення	Середнє значення	Невелике значення	Мінімальне значення
	Варіант 2	ГС	-	-	-	Д
3.	Модель 3 (ВіР+К)					
	Варіант 1	-	Д	-	ГД	-
	Варіант 2	-	ГС	-	-	Д
4.	Модель 4 (В+КіР)	-	-	ГС	Д	-
5.	Модель 5 (ВіРіК)					
	Варіант 1	-	Д	-	ГС	-
	Варіант 2	-	ГС	-	Д	-

Умовні позначки:

- В – володіння власністю;
- Р – розпорядження власністю;
- К – користування власністю.

Отже, виходячи з результатів проведеного соціологічного аналізу так званих «чистих» організаційних моделей розподілу форм реалізації відносин власності (табл. 1), що впливають на формування соціально-економічного порядку організаційної взаємодії суб'єктів управління в системі соціального управління, можна зробити ряд суттєвих наукових узагальнень.

По-перше, відповідно до моделей розподілу форм реалізації відносин власності між державою і громадянським суспільством змінюється стан параметрів соціально-управлінського порядку в суспільній системі в цілому, і в системі соціального управління, зокрема. Серед цих параметрів найбільш істотними є такі: структура соціальної залежності, розподілу влади й управлінських ролей, що суттєво впливають на можливості реалізації особливих економічних інтересів людей держави і людей громадянського суспільства, як у середині суспільної системи, так і в сформованій нею системі соціального управління.

По-друге, одночасне зосередження в людей громадянського суспільства, чи в людей держави функцій володіння і розпорядження власністю створює однібічну соціальну залежність у суспільстві, оскільки в такого одноосібного економічного суб'єкта концентрується вся повнота економічної влади, внаслідок чого він одержує максимальну можливість для реалізації своїх особливих економічних інтересів.

Якщо таким економічним суб'єктом є людина держави, то її економічна влада поєднується з політичною владою і сила управлінського впливу цього суб'єкта управління стає абсолютною. Внаслідок цього людина громадянського суспільства, як суб'єкт управління і суб'єкт самоврядування, фактично зникає. Якщо ж такий спосіб розподілу форм реалізації відносин власності в суспільстві стає визначальним

(домінуючим), то він сприяє головним чином відтворенню тоталітарної системи соціального управління.

Однак якщо таким економічним суб'єктом є людина громадянського суспільства, то однобічна залежність утворюється в рамках самого громадянського суспільства. Внаслідок цього економічна влада концентрується в «руках» привілейованих соціальних груп (які одержують максимальну можливість для реалізації своїх особливих інтересів), що приводить до розшарування громадянського суспільства. Держава як суб'єкт управління в цьому випадку стає підпорядкованою привілейованим соціальним групам громадянського суспільства і наділяється ними достатньою силою управлінського впливу для усунення тих протиріч, що виникають. Такий спосіб розподілу форм реалізації відносин власності виступає одним з головних факторів відтворення авторитарної системи соціального управління.

По-третє, відокремлення функції розпорядження власністю від функції володіння нею створює можливість для врівноваження взаємозалежності між людьми держави і людьми громадянського суспільства стосовно розподілу між ними економічної влади, а також стосовно зменшення її концентрації та сили управлінського впливу один на одного. Якщо власником засобів виробництва виступає людина держави, то в неї зберігається, хоча й не абсолютна, але досить висока концентрація влади й сила управлінського впливу, а також великі можливості для реалізації своїх особливих економічних інтересів. Отже, держава в цьому випадку стає повномасштабним суб'єктом самоврядування і визначальним суб'єктом управління, а громадянське суспільство – обмеженим суб'єктом самоврядування та обмеженим суб'єктом управління. Цей варіант розподілу форм реалізації відносин власності приводить до відтворення державно-авторитарної системи соціального управління.

Однак, коли власником засобів виробництва виступає людина громадянського суспільства, то розподіл форм реалізації відносин власності відбувається відповідно до тієї організаційно-правової форми, яку набуває власник засобів виробництва. Якщо він набуває індивідуальної форми, то створюється близька до попереднього варіанту ситуація, що виступає істотним фактором відтворення громадянсько — авторитарної системи соціального управління. Натомість, чим більш колективним (за формою реалізації відносин власності) стає власник засобів виробництва, тим більш урівноваженою стає соціальна залежність між людьми громадянського суспільства і людьми держави. Завдяки цьому зменшується розшарування громадянського суспільства, а також збільшується розосередженість економічної влади та зменшення її концентрації. В цьому разі значні можливості для реалізації своїх особливих економічних інтересів отримують різні соціальні групи людей громадянського суспільства і, навпаки, суттєво звужуються ці можливості в людей держави. Завдяки

цьому, управлінський вплив держави як суб'єкта управління починає все більше відображати широке різноманіття особливих економічних інтересів людей громадянського суспільства, а також стає більш цілісним і адекватним загальносуспільним інтересам. Громадянське суспільство в цьому випадку стає визначальним суб'єктом управління і повномасштабним суб'єктом самоврядування, істотно обмежуючи ці ролі в державі. Отже, цей варіант розподілу форм реалізації відносин власності стає одним з ключових факторів відтворення демократичної системи соціального управління.

По-четверте, при поєднанні всіх форм реалізації відносин власності в рамках одного економічного суб'єкта – громадянського суспільства його влада одержує максимальне розосередження, що істотно мінімізує розшарування соціальних груп, а їх особливі економічні інтереси одержують тут максимальні можливості для свого прояву та реалізації. Громадянське суспільство завдяки цьому починає охоплювати своїм управлінським впливом майже всі сфери життєдіяльності людей, набуваючи таким чином статусу визначального суб'єкта управління та суб'єкта самоврядування. Потреба в державі як суб'єкті управління, таким чином, істотно падає, оскільки її управлінські функції перебирає на себе громадянське суспільство. Такий спосіб розподілу форм реалізації відносин власності виступає одним з істотних факторів відтворення самоврядної системи соціального управління, що отримала назву народного правління.

По-п'яте, в реально існуючій суспільній системі, як засвідчив аналіз, зазначені фактори діють не розрізнено, а взаємозалежно, створюючи тим самим певні протиріччя в розвитку самої системи соціального управління. Наприклад, визначальна роль «жорсткої» форми державної власності може блокувати розвиток усіх інших форм реалізації відносин власності, а також сприяти виникненню тоталітарних тенденцій у розвитку системи соціального управління. Водночас посилення ролі акціонерних форм реалізації відносин власності, а також індивідуальних і сімейних їх форм, сприяє розвитку демократичних тенденцій у відтворенні системи соціального управління.

По-шосте, важливу роль в розподілі форм реалізації відносин власності, як ключового фактора соціально-управлінського порядку організаційної взаємодії в системі соціального управління, відіграють, насамперед, механізми розподілу економічної влади, як в рамках самого громадянського суспільства, так і між ним і державою, оскільки економічна влада складає значну частину сукупної суспільної влади, що спирається на силу примусу і винагороди. Отже, зі збільшенням економічної влади в людей громадянського суспільства відбувається її зменшення в людей держави, що означає посилення їхньої ролі як суб'єкта самоврядування власної життєдіяльності. Тим самим, звужується не тільки коло тих сфер життєдіяльності, що охоплює своїм управлінським впливом держава, але й звужується вплив особливих інтересів людей

держави на способи реалізації особливих інтересів людей громадянського суспільства.

Перерозподіл економічної влади на користь громадянського суспільства приводить до її відокремлення від політичної влади держави як суб'єкта управління. Завдяки цьому люди держави втрачають можливість використовувати економічну владу для реалізації своїх особливих інтересів, зокрема, для збереження свого владного положення в суспільстві, а також для здійснення примусу на людей громадянського суспільства стосовно тих ідей і поглядів, що відповідають особливим інтересам людей держави. Отже, перерозподіл економічної влади на користь громадянського суспільства суттєво посилює його роль як суб'єкта управління, що сприяє забезпеченню незалежного економічного положення самоврядних соціально-політичних утворень, які сприяють незалежному відображенню політичних інтересів, ідей і поглядів індивідів і соціальних груп. Таким чином, володіння і розпорядження засобами виробництва означає володіння і розпорядження тим економічним багатством, що створюється за їхньою допомогою та виступає головним джерелом існування не тільки людей громадянського суспільства, але й людей держави.

По-сьоме, економічна влада громадянського суспільства, що спирається на такі види як експертну владу і владу прикладу (чи харизматичну владу) є також фундаментальною основою для відтворення його ролі як суб'єкта управління. Оскільки успішне функціонування самоврядних соціально-політичних утворень в суспільстві можливе завдяки економічній владі людей громадянського суспільства, яка відтворюється в його рамках за рахунок саме цих найбільш демократичних видів влади. Взаємодія особливих інтересів людей громадянського суспільства, що забезпечується соціально-політичними утвореннями, дозволяє отримувати не тільки необхідне й достовірне знання про стан цих інтересів, але й за їх допомогою узгоджувати і спрямовувати управлінський вплив людей громадянського суспільства на людей держави. Тим самим, експертна влада як вид суспільної влади зосереджується головним чином в рамках громадянського суспільства.

Натомість формування влади прикладу (чи влади харизми) починається з висунування тих чи інших особливих інтересів індивідів і соціальних груп, надання їм соціальної значимості в рамках громадянського суспільства, а відтак і надання соціальної значимості тим ідеям і поглядам, що сприяють формуванню способів реалізації цих інтересів, а також сприяють висунуванню й носіїв цих ідей і поглядів, тобто найбільш активних і ефективних лідерів (суб'єктів управління). Власне кажучи, соціально-політичні утворення формують у рамках громадянського суспільства політичних лідерів, що поєднують людей і виступають персоніфікованими носіями влади прикладу, за допомогою якої здійснюють управлінський вплив на державу.

По-восьме, якщо концентрація економічної влади зосереджується в «руках»

людей держави, то посилюються її можливості для економічного примусу і економічної винагороди, що приводить до скорочення економічної влади в людей громадянського суспільства. У кінцевому рахунку вся повнота влади, таким чином, зосереджується в руках людей держави, а їх управлінський вплив стає необмеженим. Це веде до придушення можливостей громадянського суспільства стосовно виконання ним ролей суб'єкта самоврядування і суб'єкта управління. І навпаки, якщо концентрація економічної влади зосереджується в «руках» людей громадянського суспільства, то визначальними в життєдіяльності суспільної системи стають не особливі інтереси людей держави, а особливі інтереси привілейованих соціальних груп громадянського суспільства. Оскільки економічна влада цих груп забезпечує їм здатність не тільки обмежувати дії людей держави, але й спрямовувати дії людей громадянського суспільства, через його самодіяльні соціально-політичні утворення, виходячи зі своїх особливих інтересів.

Висновки. Підбиваючи підсумки результатів соціологічного аналізу ролі соціально-економічного порядку у відтворенні організаційної взаємодії суб'єктів управління в системі соціального управління, а також сформовані на їх основі узагальнення, правомірно зробити наступні висновки.

1. Соціально-економічний порядок у суспільній системі як спосіб розподілу форм реалізації відносин власності між громадянським суспільством і державою впливає не тільки на їхню здатність до виконання певних управлінських ролей, що лежать в основі їх організаційної взаємодії, але й на відтворення певного типу системи соціального управління.

2. Якщо володіння і розпорядження засобами виробництва зосереджене переважно в рамках людей громадянського суспільства, тим більшою економічною незалежністю і владою воно володіє стосовно держави, а також тим більшою мірою воно здатне виконувати роль суб'єкта самоврядування і суб'єкта управління. Розвиток соціально-економічного порядку організаційної взаємодії між громадянським суспільством і державою в цьому напрямку є важливим чинником відтворення демократичної системи соціального управління, і навпаки, зворотна тенденція приводить, як правило, до відтворення тоталітарної системи соціального управління.

3. Чим більше економічна влада розподілена між різними економічними суб'єктами громадянського суспільства, тим меншою стає роль держави як суб'єкта управління та суб'єкта самоврядування соціально-економічного порядку, що сприяє відтворенню самоврядної системи соціального управління, що отримала назву системи народного правління.

4. Надмірна концентрація економічної влади в певних економічних суб'єктів громадянського суспільства приводить до соціального розшарування даного

суспільства і, як наслідок, воно стає одномірним і починає відображати головним чином особливі інтереси не всіх членів громадянського суспільства, а привілейованих його соціальних груп. Унаслідок цього влада держави стає продовженням економічної влади цих привілейованих соціальних груп, а система соціального управління набуває яскраво вираженого авторитарного характеру.

5. Відтворення громадянського суспільства і держави, як суб'єктів самоврядування і суб'єктів управління, а також виникнення того чи іншого типу систем соціального управління зумовлені, насамперед, ступенем відокремленості політичної (соціально-управлінської) влади від економічної влади держави, а також ступенем розподілу влади в рамках самого громадянського суспільства.

Враховуючи недостатню дослідженість цих проблем подальші наукові розвідки мають бути зосереджені на вивченні характерних ознак різних форм і способів розподілу суспільної влади між громадянським суспільством і державою, оскільки вони є визначальними чинниками підвищення ефективності організаційної взаємодії суб'єктів управління на сучасному етапі трансформації українського суспільства.

Л і т е р а т у р а :

1. Российская социологическая энциклопедия / Под общ. ред. Г.В. Осипова. – М.: НОРМА–ИНФРА-М, 1999. – 672 с.
2. Толковый словарь по управлению / Под ред. В.В. Позняка. – М.: Аланс, 1994. – 252 с.
3. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
4. Социологический энциклопедический словарь / Редактор-координатор Г.В. Осипов. – М.: ИНФРА-М–НОРМА, 1998. – 488 с.
5. Карпичев В.С. Организация и самоорганизация социальных систем. Словарь. – М.: Изд-во РАГС, 2001. – 126 с.
6. Лапин Н.И. Проблемы социологического анализа организационных систем // Вопросы философии. – 1974. – №7.
7. Бобнева М.И. Социальные нормы и регуляция поведения. – М.: Наука, 1978. – 328 с.
8. Пригожин А.И. Современная социология организаций. – М.: Интерпракс, 1995. – 216 с.
9. Абалкин Л.И. Новый этап экономического мышления. – М.: Экономика, 1987. – 186 с.
10. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
11. Малый энциклопедический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М.: Институт новой экономики, 2000. – 1088 с.
12. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: ... С.М. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
13. Туленков М.В. Організаційна впорядкованість систем соціального управління (модель соціологічного аналізу). – К.: ІПК ДСЗУ, 2006. – 102 с.